QO‘QON XONLIGIDA IJTIMOIY-IQTISODIY HAYOT VA MADANIY TARAQQIYOT

Turg‘unaliyeva Mohinur Sohibjon qizi
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti
Namangan filiali, Tarix ta’lim yo‘nalishi
2-bosqich talabasi
Ilmiy rahbar: **Shamsiddinov Bahodir**
Elektron pochta: shamsiddinovbahodir23@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada XVIII asr boshlaridan 1876-yilgacha mavjud bo‘lgan Qo‘qon xonligining ijtimoiy-iqtisodiy tuzilishi va madaniy taraqqiyoti tarixiy-tahliliy yondashuv asosida o‘rganiladi. Xonlikning siyosiy boshqaruv tizimi, aholining ijtimoiy qatlamlari, sug‘orma dehqonchilik, chorvachilik, hunarmandchilik va savdoning o‘zaro aloqadorligi tahlil qilinadi. Qo‘qon, Marg‘ilon, Andijon va Namangan shaharlarining xo‘jalik hayotidagi o‘rni hamda Umarxon davrida shakllangan adabiy muhit, ta’lim va me’morchilikning rivojlanishi yoritiladi. Tahlil xonlik taraqqiyotida tabiiy-geografik sharoit, iqtisodiy ixtisoslashuv, siyosiy barqarorlik va madaniy homiylik o‘rtasida uzviy bog‘liqlik mavjud bo‘lganini ko‘rsatadi. Shuningdek, ichki siyosiy nizolar va tashqi bosimning rivojlanish jarayonlariga ta’siri muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: Qo‘qon xonligi, Farg‘ona vodiysi, ijtimoiy tuzilma, sug‘orma dehqonchilik, hunarmandchilik, savdo, Qo‘qon adabiy muhiti, madaniy meros.

АННОТАЦИЯ

В статье на основе историко-аналитического подхода рассматриваются социально-экономическая структура и культурное развитие Кокандского ханства с начала XVIII века до 1876 года. Анализируется взаимосвязь системы государственного управления, социальной структуры населения, орошаемого

земледелия, животноводства, ремесленного производства и торговли. Освещается значение городов Коканда, Маргилана, Андижана и Намангана в хозяйственной жизни, а также развитие литературной среды, образования и архитектуры, особенно в период правления Умар-хана. Показана взаимозависимость природно-географических условий, экономической специализации, политической стабильности и культурного покровительства. Отдельное внимание уделено влиянию внутренних конфликтов и внешнего давления на историческое развитие ханства.

Ключевые слова: Кокандское ханство, Ферганская долина, социальная структура, орошаемое земледелие, ремесла, торговля, литературная среда, культурное наследие.

ABSTRACT

This article examines the socio-economic structure and cultural development of the Kokand Khanate from the early eighteenth century to 1876 through a historical and analytical approach. It analyzes the interconnections among political administration, social groups, irrigated agriculture, livestock breeding, handicrafts, and trade. Particular attention is given to the economic roles of Kokand, Margilan, Andijan, and Namangan, as well as to literary culture, education, and architecture, especially under Umar Khan. The discussion identifies links between the geographical environment, economic specialization, political stability, and cultural patronage. The article also considers how internal political conflicts and external pressure affected the khanate’s development.

Keywords: Kokand Khanate, Fergana Valley, social structure, irrigated agriculture, handicrafts, trade, literary culture, cultural heritage.

KIRISH

XVIII asr boshlarida Farg‘ona vodiysida vujudga kelgan Qo‘qon xonligi Markaziy Osiyo tarixida siyosiy boshqaruv, xo‘jalik munosabatlari va madaniy hayot o‘zaro ta’sirda shakllangan davlatlardan biridir. Uning tarixini faqat hukmdorlar almashinuvi yoki

hududiy kengayishlar bilan izohlash yetarli emas. Xonlikning uzoq muddat faoliyat yuritishi, avvalo, unumdor yerlar, sug‘orish imkoniyatlari, shahar va qishloq o‘rtasidagi iqtisodiy almashinuv hamda mahalliy ijtimoiy institutlarning faoliyati bilan bog‘liq bo‘lgan [3], [6].

Minglar sulolasi hukmronligi davrida shakllangan davlat boshqaruvi tizimi Norbo‘tabiy, Olimxon, Umarxon va Muhammad Alixon kabi hukmdorlar faoliyati orqali turli bosqichlarni bosib o‘tdi. Mazkur davrlarda siyosiy hokimiyatning mustahkamlanishi yoki zaiflashishi xo‘jalik hayoti, savdo yo‘llari xavfsizligi va shaharlarning rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatgan. Xonlikning siyosiy tarixini yorituvchi mahalliy tarixiy asarlar bu jarayonlarni o‘rganishda muhim manba hisoblanadi [1], [2].

Qo‘qon xonligi iqtisodiyotida dehqonchilik, chorvachilik, ipakchilik, to‘qimachilik va boshqa hunarmandchilik sohalari bir-birini to‘ldirgan. Farg‘ona vodiysining Qo‘qon, Marg‘ilon, Andijon va Namangan kabi shaharlari qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, hunarmandchilik buyumlarini ishlab chiqarish va savdo ayirboshlash markazlari sifatida ajralib turgan. Shu bilan birga, xonlikda adabiyot va ma’rifatni qo‘llab-quvvatlash, masjid va madrasalar qurilishi hamda me’moriy an’analarning davom etishi o‘ziga xos madaniy muhitni yuzaga keltirgan [3], [8].

Tadqiqotning maqsadi Qo‘qon xonligidagi ijtimoiy tuzilma, asosiy xo‘jalik tarmoqlari, shaharlarning iqtisodiy vazifalari va madaniy taraqqiyot jarayonlarini bir butun tizim sifatida tahlil qilishdir. Mazkur maqsad doirasida davlat boshqaruvi va aholi qatlamlarining xo‘jalik faoliyati o‘rtasidagi munosabatlarni yoritish, savdo-hunarmandchilik markazlarining o‘rnini aniqlash, madaniy hayotdagi yetakchi yo‘nalishlarni tavsiflash hamda siyosiy beqarorlikning taraqqiyotga ta’sirini baholash vazifalari qo‘yiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqotning manbaviy asosini Qo‘qon xonligiga oid tarixiy asarlar va mavjud ilmiy adabiyotlar tashkil etadi. Muhammad Hakimxon To‘raning “Muntaxab at-tavorix” [1]

hamda Mirzo Olim Mushrifning “Ansob us-salotin va tavorix ul-xavoqin” [2] asarlari xonlikning siyosiy hayoti, hukmdorlar faoliyati va o‘sha davr jamiyati haqida tarixiy tasavvur hosil qilish uchun muhimdir. H. N. Bobobekovning “Qo‘qon tarixi” [3] asari, O‘zbekiston tarixining manbashunoslik va davlatchilik masalalariga bag‘ishlangan tadqiqotlar [5], [6] hamda Qo‘qon tarixnavisligi yuzasidan ilmiy ishlar [8] mavzuni kengroq tarixiy doirada sharhlashga xizmat qiladi.

Maqolada tarixiylik, qiyosiy-tarixiy tahlil, tizimli yondashuv, manbaga tanqidiy munosabat va umumlashtirish usullariga tayanildi. Tarixiylik tamoyili ijtimoiy-iqtisodiy hodisalarni XVIII–XIX asrlarning muayyan siyosiy sharoitida ko‘rib chiqishga imkon beradi. Tizimli yondashuv orqali sug‘orma dehqonchilik, hunarmandchilik, savdo va shahar hayoti o‘rtasidagi bog‘lanishlar ajratib ko‘rsatildi. Qiyosiy yondashuv esa Qo‘qon xonligining Markaziy Osiyodagi boshqa davlatlar bilan umumiy jihatlarini tavsiflashda qo‘llanildi [6], [7].

Tarixiy manbalardagi ma’lumotlar ularning yaratilgan davri va muallif pozitsiyasini inobatga olgan holda talqin etildi. Bunda siyosiy voqealar tasviri bilan aholining kundalik xo‘jalik faoliyati haqidagi umumiy ma’lumotlarni bir xil turdagi dalil sifatida qabul qilmaslikka e’tibor qaratildi. Maqola adabiyotlar tahliliga asoslangan bo‘lib, yangi arxiv hujjatlari yoki mustaqil statistik kuzatuvlar natijalarini taqdim etmaydi; shuning uchun chiqarilgan xulosalar mavjud manbalarning qamrovi bilan chegaralanadi.

NATIJALAR

Davlat boshqaruvi va ijtimoiy tuzilmaning xususiyatlari

Tahlil Qo‘qon xonligida siyosiy hokimiyat va ijtimoiy munosabatlar o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lganini ko‘rsatadi. Xon markaziy siyosiy hokimiyatning asosiy vakili sanalgan, saroy amaldorlari va mahalliy hokimlar esa boshqaruvning turli bo‘g‘inlarida faoliyat yuritgan. Diniy ulamolar jamiyatning ma’naviy hayotida hamda ayrim ijtimoiy munosabatlarda sezilarli mavqega ega bo‘lgan. Boshqaruvning bunday ko‘p

pog‘onali tuzilishi hududlar ustidan nazoratni amalga oshirish bilan birga, markaziy va mahalliy manfaatlar o‘rtasida muvozanatni saqlash zaruratini yuzaga keltirgan [1], [2], [3].

Aholining asosiy xo‘jalik faoliyati dehqonchilik, chorvachilik, hunarmandchilik va savdo bilan bog‘liq edi. Shu sababli jamiyatdagi ijtimoiy farqlanish kasb-kor, mulkiy imkoniyatlar va boshqaruvdagi mavqe bilan uzviy aloqada bo‘lgan. Soliq va boshqa majburiyatlar davlat daromadlari uchun ahamiyatli bo‘lsa-da, ular aholining xo‘jalik imkoniyatlariga ham ta’sir ko‘rsatgan. Bunda ijtimoiy munosabatlarni faqat qatlamlar ro‘yxati orqali emas, balki ularning ishlab chiqarish, mahsulot taqsimoti va boshqaruv tizimidagi o‘rnini hisobga olib izohlash maqsadga muvofiq [3], [6].

Dehqonchilik, chorvachilik va ishlab chiqarish omillari

Farg‘ona vodiysining unumdor yerlari va suv manbalari sug‘orma dehqonchilik rivoji uchun muhim sharoit yaratdi. G‘alla, paxta, meva va sabzavot yetishtirish qishloq aholisi turmushining iqtisodiy asoslaridan biri bo‘lgan. Qishloq xo‘jaligidagi mahsulot turlarining xilma-xilligi mahalliy ehtiyojlarni qondirish bilangina cheklanmay, shahar bozorlarini oziq-ovqat hamda ayrim xomashyolar bilan ta’minlashga ham xizmat qilgan [3], [7].

Chorvachilik qishloq xo‘jaligining muhim tarkibiy qismi sifatida oziq-ovqat, transport va hunarmandchilik uchun zarur resurslarni yetkazib bergan. Dehqonchilik va chorvachilik o‘rtasidagi aloqadorlik xo‘jalik tarmoqlarining bir-biridan mutlaqo ajralmaganini ko‘rsatadi. Shuningdek, paxtachilik hamda ipakchilikning mavjudligi to‘qimachilik va boshqa qayta ishlash faoliyatining rivojlanishi uchun ishlab chiqarish asosini shakllantirgan. Demak, xonlik iqtisodiyotining qishloq va shahar qismlarini o‘zaro bog‘lovchi asosiy omillardan biri xomashyo va tayyor mahsulot almashinuvi bo‘lgan [3].

Hunarmandchilik, savdo va shaharlarning iqtisodiy vazifalari

Qo‘qon, Marg‘ilon, Andijon va Namangan shaharlarida hunarmandchilik va savdo faoliyati rivojlangan. To‘qimachilik, ipakchilik, kulolchilik, temirchilik, zargarlik kabi kasblar nafaqat mahalliy iste’molni ta’minlagan, balki bozorlar orqali boshqa hududlar bilan mahsulot ayirboshlash imkoniyatini ham kengaytirgan. Marg‘ilonning ipakchilik

bilan, Qo‘qonning savdo va hunarmandchilik faoliyati bilan bog‘liq ravishda tilga olinishi shaharlarning xo‘jalik vazifalarida ma’lum darajada ixtisoslashuv mavjud bo‘lganini bildiradi [3], [7].

Ichki savdo qishloq xo‘jaligi mahsulotlari, hunarmandchilik buyumlari va kundalik ehtiyoj tovarlari harakatini ta’minlagan. Buxoro, Xiva va Sharqiy Turkiston bilan aloqalar xonlik iqtisodiy makonining vodiy doirasidan tashqariga chiqqanini ko‘rsatadi. Biroq savdo faolligining ko‘lami va yo‘nalishlari siyosiy sharoit, yo‘llarning xavfsizligi va boshqa omillarga bog‘liq holda o‘zgarib turgan. Ushbu holat iqtisodiy taraqqiyotni doimiy va bir maromdagi jarayon sifatida emas, balki ichki imkoniyatlar hamda tashqi sharoitlar ta’sirida kechgan tarixiy jarayon sifatida baholashni talab etadi [3], [9].

Ta’lim, adabiy muhit va me’moriy meros

Qo‘qon xonligi davrida shaharlar faqat savdo va boshqaruv markazlari bo‘lib qolmay, ma’rifiy hamda madaniy hayotning muhim o‘choqlariga aylangan. Masjid, madrasa, saroy va boshqa inshootlar qurilishi shaharsozlik va me’moriy an’analarning davom etganini ko‘rsatadi. Madrasalardagi ta’lim diniy bilimlar hamda o‘sha davr ta’lim muhitida mavjud boshqa bilim yo‘nalishlari bilan bog‘liq bo‘lgan. Shu jihatdan ta’lim muassasalari bilimlarni avloddan avlodga yetkazish va madaniy qadriyatlarni saqlashda muhim vazifani bajargan [3], [8].

Umarxon hukmronligi davrida Qo‘qon adabiy muhitining faollashuvi xonlik madaniy tarixining alohida jihatidir. Nodira, Uvaysiy, Mahzuna singari ijodkorlar faoliyati adabiy hayotning ijtimoiy qamrovi keng bo‘lganini ko‘rsatadi. Ularning ijodiy merosi Qo‘qon madaniy makonini faqat saroy bilan cheklamasdan, she’riyat, ma’rifat va ma’naviy qadriyatlar bilan bog‘liq murakkab muhit sifatida anglashga yordam beradi. Ayni paytda madaniy hayotning saroy homiyligi bilan aloqadorligi siyosiy barqarorlik va madaniy rivojlanish o‘rtasidagi muhim bog‘liqlikni ko‘rsatadi [3], [8].

MUHOKAMA

Olingan natijalarni umumlashtirish Qo‘qon xonligining ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini yagona omil bilan izohlash mumkin emasligini ko‘rsatadi. Farg‘ona vodiysining tabiiy imkoniyatlari dehqonchilik uchun asos yaratgan bo‘lsa, shahar hunarmandchiligi va savdo ushbu ishlab chiqarish natijalarini kengroq iqtisodiy muomalaga kiritgan. Iqtisodiy hayotdagi bu aloqadorlik shahar bilan qishloq o‘rtasida uzluksiz almashinuv mavjud bo‘lganini anglatadi. Shundan kelib chiqib, Qo‘qon, Marg‘ilon, Andijon va Namangan shaharlarining rivojlanishini atrofidagi qishloq xo‘jaligi makonidan ajratib baholash tarixiy jarayonni to‘liq ochib bermaydi [3], [7].

Davlat boshqaruvi iqtisodiy munosabatlardan chetda turmagan. Mahalliy hokimiyat, soliq va majburiyatlar tizimi, shuningdek, siyosiy qarorlar ishlab chiqarish va savdo uchun muayyan sharoit yaratgan yoki aksincha, ayrim davrlarda cheklovchi omil bo‘lgan. Boshqaruv tizimini baholashda siyosiy markazlashuvning o‘zi avtomatik tarzda iqtisodiy yuksalish olib keladi, degan biryoqlama xulosadan saqlanish lozim. Tarixiy asarlarda davlat arboblari faoliyatiga keng o‘rin berilishi esa oddiy aholining kundalik hayoti, mehnat munosabatlari va turmush darajasini alohida o‘rganish zaruratini kuchaytiradi [1], [2], [5].

Madaniy taraqqiyotning o‘ziga xos tomoni shundaki, adabiy muhit, ta’lim va me’moriy bunyodkorlik ijtimoiy hayotning turli qatlamlari bilan bog‘liq bo‘lgan. Umarxon davridagi adabiy faollikni siyosiy homiylikdan ajratib bo‘lmaydi, biroq uni faqat saroy faoliyatining natijasi sifatida talqin qilish ham cheklangan yondashuv bo‘ladi. Nodira va Uvaysiy kabi ijodkorlarning tarixiy o‘rni ayollar ijodining xonlik madaniy muhitidagi ishtirokini ham hisobga olish kerakligini ko‘rsatadi. Bu holat madaniy tarixni hukmdorlar va me’moriy obidalar tarixi bilan cheklamasdan o‘rganish imkonini beradi [3], [8].

Qo‘qon xonligining siyosiy va iqtisodiy tajribasini Buxoro amirligi hamda Xiva xonligi bilan qiyoslash tarixiy umumiylik va farqlarni aniqlash uchun foydalidir. Biroq ayni maqolada mazkur davlatlarning soliq tushumlari, ishlab chiqarish hajmi yoki aholi tarkibini taqqoslashga imkon beradigan bir xil turdagi miqdoriy ma’lumotlar keltirilmagan.

Shu sababli qiyoslash umumiy tarixiy xususiyatlar darajasida olib borildi, xonliklar o‘rtasida qat’iy iqtisodiy ustunlik yoki ortda qolish to‘g‘risida xulosa chiqarilmadi [6], [7].

XIX asrning ikkinchi yarmida ichki siyosiy beqarorlik va Rossiya imperiyasining harbiy bosimi xonlikning siyosiy mustaqilligiga jiddiy ta’sir ko‘rsatdi. 1876-yilda Qo‘qon xonligining tugatilishi mavjud davlat boshqaruvi tizimi uchun yakuniy burilish bo‘ldi. Mazkur jarayonni muhokama qilishda siyosiy tugatilish bilan avval shakllangan xo‘jalik va madaniy an’analarning tarixiy izsiz yo‘qolishini bir xil hodisa deb baholamaslik kerak. Xonlikning siyosiy tuzilishi tugatilgan bo‘lsa-da, uning madaniy merosi, kasb-hunar an’analari va shaharsozlik tajribasi keyingi tarixiy davrlarni o‘rganishda muhim ahamiyat kasb etadi [4], [9].

Tadqiqotning asosiy cheklovi mavjud adabiyotlar asosida umumlashtiruvchi xulosalar berilgani bilan bog‘liq. Soliq hujjatlari, aholi soniga oid ma’lumotlar, ishlab chiqarish hajmi va savdo ko‘rsatkichlari keltirilmagan sharoitda iqtisodiy rivojlanish darajasini son jihatdan baholash mumkin emas. Kelgusida arxiv ma’lumotlarini, mahalliy tarixnavislik asarlarini va moddiy-madaniy merosga oid dalillarni o‘zaro taqqoslash muammoni yanada chuqurroq o‘rganishga xizmat qiladi [5], [8].

XULOSA

Qo‘qon xonligining XVIII–XIX asrlardagi taraqqiyoti Farg‘ona vodiysining tabiiy resurslari, aholi mehnati, siyosiy boshqaruv va madaniy tashabbuslari o‘zaro uyg‘unlashgan tarixiy jarayon sifatida namoyon bo‘ladi. Xonlik iqtisodiyotida sug‘orma dehqonchilik va chorvachilik ishlab chiqarishning muhim asosini tashkil etgan; hunarmandchilik hamda savdo esa qishloq va shahar o‘rtasidagi iqtisodiy bog‘liqlikni mustahkamlagan.

Qo‘qon, Marg‘ilon, Andijon va Namangan shaharlarining turli xo‘jalik tarmoqlari bilan bog‘liq ravishda rivojlanishi xonlik iqtisodiyotining ko‘p tarmoqli xususiyatini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, siyosiy nizolar va tashqi bosim iqtisodiy hamda ijtimoiy jarayonlarning barcha bosqichlarda bir maromda kechmaganini anglatadi. Xonlikning

tarixiy tajribasi davlat boshqaruvi, ishlab chiqarish va hududlararo aloqalar bir-biriga ta’sir ko‘rsatganini tasdiqlaydi.

Qo‘qon adabiy muhiti, Nodira, Uvaysiy va boshqa ijodkorlarning faoliyati, shuningdek, ta’lim hamda me’morchilik rivoji xonlikning madaniy tarixdagi muhim o‘rnini belgilaydi. Demak, Qo‘qon xonligi merosini baholashda siyosiy voqealar bilan bir qatorda kundalik xo‘jalik munosabatlari va ma’naviy hayotning o‘zaro aloqadorligini hisobga olish zarur. Mazkur mavzuni yanada chuqurlashtirish uchun aniq tarixiy davrlar, hududlar va ijtimoiy qatlamlar bo‘yicha manbalarga tayangan maxsus tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Muhammad Hakimxon To‘ra. Muntaxab at-tavorix. — Toshkent: Yangi asr avlodi.

2. Mirzo Olim Mushrif. Ansob us-salotin va tavorix ul-xavoqin. — Toshkent, 2022.

3. Bobobekov H. N. Qo‘qon tarixi. — Toshkent: Fan, 1996.

4. Ziyoyev H. Turkistonda Rossiya tajovuzi va hukmronligiga qarshi kurash. — Toshkent: Sharq, 1998.

5. Ahmedov B. A. O‘zbekiston tarixi manbalari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2001.

6. Azamat Ziyo. O‘zbek davlatchiligi tarixi. — Toshkent: Sharq, 2000.

7. Sagdullayev A. S. va boshqalar. O‘zbekiston tarixi: davlat va jamiyat taraqqiyoti. — Toshkent.

8. Vohidov Sh. X. Qo‘qon xonligida tarixnavislikning rivojlanishi. — Toshkent.

9. Vohidov Sh. X., Xoliqova R. E. Markaziy Osiyodagi davlatlar va Rossiya imperiyasi munosabatlari. — Toshkent.

10. Gulbaxor, M., & Bahodir, S. (2025). TIL O ‘RGANISHDA CHATGPT, TARJIMA TIZIMLARI VA ULARNING SAMARADORLIGI. TADQIQOTLAR, 76(3), 17-21.

11. Muzaffar, G., & Bahodir, S. (2025). INSON ORGANIZMIDA UCHRAYDIGAN ICHKI KASALIKLAR. TADQIQOTLAR, 76(2), 71-74.

12. Bakhodir, S., & Dilshoda, R. (2025). EASTERN THINKERS OF THE ERA OF THE FIRST RENAISSANCE. Global Science Review, 8(1), 682-687.
13. Zebo, N., & Bahodir, S. (2025). O ‘RTA ASRLARDA ANGLIYA (V-XV ASRLAR). Global Science Review, 11(1), 85-90.
14. Шамсиддинов, Б., & Гуламов, М. (2023). ЛОГИЧЕСКИЕ СООТНОШЕНИЯ ФИЛОСОФИИ С ЛИТЕРАТУРОЙ. Oriental Art and Culture, 4(3), 332-335.
15. Shamsiddinov, B. J., & Jakbaraliyva, Z. (2022). Scientific and Empirical Relations of Philosophy and Literature. Spanish Journal of Innovation and Integrity, 7, 70-73.
16. Abdullaev, U. B., & Shamshiddinov, B. (2024). O ‘RTA ASRLAR YOZMA MANBALARIDAGI ETNIK NOMLAR. Ijtimoiy-gumanitar sohada ilmiy-innovatsion tadqiqotlar, 1(1).
17. Шамсиддинов, Б. Ж., & Жакбаралиева, З. О. (2022). АБУ АЛИ ИБН СИНО ТИББИЙ ТАРБИЯ ХУСУСИДА. Oriental Art and Culture, 3(2), 670-674.
18. Shamsiddinov, B. (2022). The importance of supporting innovative activities of entrepreneurs in uzbekistan. ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 8.071, 11(11), 165-170.
19. Шамсиддинов, Б. Ж. (2023). МАМЛАКАТИМИЗ МИЛЛИЙ ЮКСАЛИШНИНГ ИЖТИМОИЙФАЛСАФИЙ АСОСЛАРИ. Oriental Art and Culture, 4(5), 345-350.
20. Шамсиддинов, Б. (2020). Тарбия жараёнида шар мутафаккирларининг қ педагогик ва психологик қарашлари. In Актуальные вопросы развития современного общества, экономики и профессионального образования (pp. 268-271). Российский государственный профессионально-педагогический университет.
21. Shamsiddinov, B. B. DINSHUNOSLIKNING BOSHQA FANLAR BILAN ALOQASI.
22. Shamsiddinov, B. B. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi.
23. YANGI, V. T. V. M., & YONDASHUVLARI, T. H. OZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TALIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI “ZAMONAVIY JAHON TARIXSHUNOSLIGIDA FARG’ONA.

24. YANGI, V. T. V. M., & YONDASHUVLARI, T. H. OZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TALIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI “ZAMONAVIY JAHON TARIXSHUNOSLIGIDA FARG’ONA.
25. Shamsiddinov, B. B. DINSHUNOSLIKNING BOSHQA FANLAR BILAN ALOQASI.
26. Shamsiddinov, B. B. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi.
27. Shamsiddinov, B. M. U. (2026, June). HISTORICAL AND ETHNOGRAPHIC FEATURES OF POTTERY-RELATED RITUALS IN THE FERGANA VALLEY. In *International Conference Platform* (No. 6, pp. 135-143).
28. Ruxshona, A., & Bahodir, S. (2026). IS’HOQXON IBRATNING MA’RIFATPARVARLIK FAOLIYATI VA ILMIY MEROSI. Ustozlar uchun, 104(1), 284-292.
29. Bahodir, S. (2026). TALABALARNING MUSTAQIL TA’LIMINI TASHKIL ETISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O ‘RNI VA AHAMIYATI. Лучшие интеллектуальные исследования, 78(1), 496-510.
30. Bahodir, S. (2026). ZAMON TANLAMAS TRAGEDIYA: SOFOKLNING “SHOH EDIP” ASARIDA TAQDIR, BILISH VA INSON MAS’ULIYATI. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 79(2), 274-279.
31. Farangizbegim, S., & Bahodir, S. (2026). QADIMGI HINDISTON SIVILIZATSIYASI: SHAKLLANISHI, TARAQQIYOT BOSQICHLARI VA JAHON TARIXIDAGI O ‘RNI. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 79(2), 267-273.
32. Farangizbegim, S., & Bahodir, S. (2026). 1918–1939-YILLARDA GERMANIYA: VEYMAR RESPUBLIKASIDAN NATSISTLAR DIKTATURASIGACHA. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 79(2), 254-266.
33. Farangizbegim, S., & Bahodir, S. (2026). ARAB XALIFALIGI TARIXI (NARSHAXIYNING “BUXORO TARIXI” ASARI MISOLIDA). Ustozlar uchun, 105(1), 306-318.

34. Farangizbegim, S., & Bahodir, S. (2026). IJTIMOIY SIYOSAT VA UNING AMALGA OSHIRILISH BOSQICHLARI. Лучшие интеллектуальные исследования, 78(1), 482-495.